

FITXA IDENTIFICATIVA**DADES DE L'ASSIGNATURA****Codi:** 44188**Nom:** Intervenció en psicologia de la salut**Cicle:** Màster Universitari Oficial**Crèdits ECTS:** 12**Curs acadèmic:** 2025-26**TITULACIONS**

Titulació	Centre	Curs	Període
2244 - Màster Universitari en Psicologia General Sanitària	Facultat de Psicologia i Logopèdia	1	Primer quadrimestre
2255 - Màster Universitari en Psicologia General Sanitària (Ontinyent)	Facultat de Psicologia i Logopèdia	1	Primer quadrimestre

MATÈRIES

Titulació	Matèria	Caràcter
2244 - Màster Universitari en Psicologia General Sanitària	Intervenció en psicologia de la salut	OBLIGATÒRIA
2255 - Màster Universitari en Psicologia General Sanitària (Ontinyent)	Intervenció en psicologia de la salut	OBLIGATÒRIA

COORDINACIÓ

CASTILLO FERNANDEZ ISABEL MARIA

MUÑOZ NAVARRO ROGER

CAPAFONS BONET ANTONIO

RESUM

En esta assignatura es pretén formar l'estudiant en tots aquells aspectes que fan referència a la intervenció psicològica que ha de conèixer i utilitzar el Psicòleg General Sanitari. Quins són els distints models d'intervenció, basats en l'evidència, en el camp de la Psicologia General Sanitària, així com les tècniques i procediments més importants per a l'abordatge dels trastorns del comportament, en els factors psicosocials i socials associats al benestar i a la salut. Tot això tant en persones adultes com en xiquets. També es pretén formar l'estudiant en els diferents tipus de tècniques d'intervenció psicològica, i en les teories contemporànies de la motivació que permeten entendre els processos pels quals les persones desenrotllen el benestar o el malestar en diferents contextos.

Es farà especial insistència en el coneixement i aplicació dels principals tractaments amb base empírica

per als diferents trastorns en les reaccions d'ajust davant de l'ansietat i la depressió. Un altre aspecte que pretén cobrir esta assignatura és el coneixement de les principals tècniques de rehabilitació psicosocials dels trastorns mentals greus i de llarga duració.

CONEXIMENTS PREVIS

RELACIÓ AMB ALTRES ASSIGNATURES DE LA MATEIXA TITULACIÓ

No s'ha especificat restriccions de matrícula amb altres assignatures del pla d'estudis.

ALTRES TIPUS DE REQUISITS

No hi ha requisits previs.

COMPETÈNCIES / RESULTATS D' APRENENTATGE

-

Adquirir, desenrotllar i posar en pràctica un concepte de salut integral, on tinguen cabuda els components biopsicosocials de la mateixa, d'acord amb les directrius establides per l'OMS.

Adquirir, desenvolupar i posar en pràctica un concepte de salut integral, on tinguen cabuda els components *biopsicosocials d'aquesta, d'acord amb les directrius establides per l'OMS

Analitzar críticament i utilitzar les fonts d'informació clínica.

Capacitat per a descriure amb claredat els objectius proposats i aconseguits en el treball com a psicòleg general sanitari

Capacitat per a regular el propi aprenentatge, resoldre problemes, i adaptar-se a situacions noves

Coneixement de les obligacions i responsabilitats del personal sanitari relatives a la confidencialitat de la informació i de la protecció de dades personals dels pacients i les pacients.

Conèixer el marc d'actuació del psicòleg general sanitari i saber derivar al professional especialista corresponent.

Conèixer en profunditat els distints models d'avaluació i intervenció en el camp de la Psicologia General Sanitària, així com les tècniques i procediments que d'ells es deriven per a l'abordatge dels trastorns del comportament i en els factors psicològics associats amb els problemes de salut.

Desenvolupar el seu treball des de la perspectiva de la qualitat i la millora contínua, amb la capacitat autocrítica necessària per a un exercici professional responsable.

Dissenyar, desenvolupar i si és el cas supervisar i avaluar plans i programes d'intervenció psicològica, en funció de l'avaluació psicològica i de les variables individuals i socials concurrents en cada cas.

Formular hipòtesi de treball en investigació i arreplegar i valorar de forma crítica la informació per a la resolució de problemes, aplicant el mètode científic.

Posseir i comprendre coneixements que aportin una base o oportunitat de ser originals en el desenvolupament i / o aplicació d'idees, sovint en un context de recerca.

Preocupació per l'èxit d'un treball de qualitat.

Que els estudiants posseïsquen les habilitats d'aprenentatge que els permeten continuar estudiant d'una forma que haurà de ser en gran manera autodirigida o autònoma.

Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements adquirits i la seua capacitat de resolució de problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb la seua àrea d'estudi.

Que els estudiants sàpiguen comunicar les conclusions (i els coneixements i les raons últimes que les sustenten) a públics especialitzats i no especialitzats d'una manera clara i sense ambigüitats.

Que els estudiants siguen capaços d'integrar coneixements i afrontar la complexitat de formular judicis a partir d'una informació que, sent incompleta o limitada, incloga reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels seus coneixements i judicis.

Realitzar activitats de promoció i d'educació per a la salut psicològica individual i comunitària.

Saber argumentar amb coherència i de manera crítica

Saber treballar en equips interdisciplinaris amb eficàcia i eficiència.

Tenir domini en habilitats de comunicació oral efectiva en múltiples formats (per exemple, discussió de grup, debat, conferència, etc.) i per a múltiples propòsits (per exemple, informar defensar, explicar, persuadir, argumentar, ensenyar, etc.).

Utilitzar les tecnologies de la informació i la comunicació en l'exercici professional.

DESCRIPCIÓ DE CONTINGUTS

1. Models cognitius: enfocament de reestructuració i cognitiu-comportamentals d'intervenció en el camp de la Psicologia General Sanitària

1. Introducció als enfocaments cognitiu-comportamentals.

Història de la disciplina científica i teràpia cognitiva

Grans línies d'intervenció cognitiva

La perspectiva de la teràpia cognitiu-comportamental

La teràpia cognitiva de Beck

La teràpia racional-emotiva-conductual d'Ellis.

La perspectiva de la tercera generació de teràpies cognitiu- Conductuals

2. Les tècniques conductuals i cognitives.

El procés terapèutic

Teràpia cognitiu-comportamental

La teràpia cognitiva de Beck

Tècniques per a l'avaluació i tractament de les distorsions cognitives més rellevants

La teràpia racional-emotiva-conductual d'Ellis

Avaluació i canvi de les idees irracionals

Teràpia de la tercera generació de teràpies cognitiu- Conductuals

Teràpies basades en mindfulness:

La teràpia de Segal i Teasdale

La teràpia d'acceptació i compromís d'Hayes

La teràpia d'activació conductual

3. Els Tractaments psicològics eficaços.

La psicologia basada en l'evidència

Desenrotllament de guies

Evidència sobre eficàcia per a diversos problemes psicològics de les teràpies de tercera onada

4. La difusió dels tractaments cognitiu-comportamentals en l'àmbit sanitari.

Aplicació de coneixements empíricament validats a l'àrea aplicada de la psicologia clínica i de la salut

Evidència disponible per a establir les condicions necessàries per a la transportabilitat de les intervencions als contextos en què es brinden els serveis de salut mental

Maximització de la disseminació a través de les noves tecnologies

2. Models cognitius: enfocaments construccionista, lingüístic i narratiu d'intervenció

1. L'evolució de les psicoteràpies cognitives: el pas cap al constructivisme i la narrativa.

Introducció: El pas del clàssic a l'actual

Tipus principals de psicoteràpies cognitives

El pas de les teràpies clàssiques a les noves

El constructivisme en psicoteràpia

2. El llenguatge i les narratives en psicoteràpies cognitives.

L'enfocament narratiu

Elements bàsics

Què és una narració

La psicoteràpia i l'enfocament narratiu

3. La teràpia lingüística d'avaluació

Introducció

La semàntica general en psicologia i psicoteràpia

El paper del llenguatge

La diferència en estructura

Les tres premisses no-aristotèliques

L'orientació intensional vs. l'orientació extensional

L'actitud extensional en clínica

El retard en l'acció

Tècniques principals de la TLE

El treball amb les avaluacions

El debat semàntic general
Els ordes d'abstracció
Els dispositius extensionales

3. Procediments transversals en Psicologia Sanitària

1. Hipnosi en a l'àmbit de la Psicologia Sanitària. 1.1 La hipnosi com a prestació sanitària: aspectes jurídics. 1.2 Suport empíric de l'eficàcia i eficiència de la hipnosi en àmbits aplicats, com a conjunt de procediments interdisciplinaris i inter aproximacions d'intervenció psicològica (transversalitat) . 1.3 Desmitificació de la hipnosi: Bases experimentals i teòriques de la hipnosi. 1.4 Definicions d'hipnosi. 1.5 Principals formes d'inducció i maneig de suggestions, tipus de suggestions aplicades, i esquema d'intervenció. 1.6 Establiment de rapport i aliança terapèutica usant la hipnosi: Presentació pràctica de la hipnosi, Avaluació de la suggestionabilitat hipnòtica, de les actituds cap a la hipnosi i intervenció en general. 1.7. Ús de metàfores en la hipnosi, preguntes motivacionales. 1.8 Algunes aplicacions sanitàries.

2. L'ús de metàfores en l'àmbit de la psicologia sanitària i procés terapèutic. 2.1 Transversalitat de les metàfores i un altre conceptes lligats (símils, al·legories, paràboles, comparacions, trops, etc.) en el marc de les psicoteràpies, la psicologia clínica, i de la intervenció psicològica en general. 2.2 Bases teòriques i empíriques del funcionament de les metàfores. 2.3 Principals funcions de les metàfores, normes que han de considerar-se, possibles efectes no desitjats, i aplicacions de les metàfores. 2.4. Algunes aplicacions sanitàries.

4. Rehabilitació Psicosocial i recuperació de les persones amb trastorns mentals greus

1. Introducció a la Rehabilitació/Recuperació psicosocial.
1.1. La Reforma psiquiàtrica
1.2. Fonaments de la rehabilitació/recuperació psicosocial.
1.3. Recursos en l'atenció a persones amb trastorns mentals greus.

2. Elaboració del Pla individualitzat de rehabilitació/recuperació.

2.1. El model de diàtesis-estrés.
2.2. Objectius i àrees d'avaluació
2.3. Tècniques i instruments
2.4. Tractaments
2.5. Altres marcs o aproximacions

3. Programes d'intervenció

3.1. La Teràpia Psicològica Integrada per a l'esquizofrènia .
3.2. Programes de millora neurocognitiva
3.3. Programes de millora de la cognició social
3.4. Programes psicoeducatius
3.5. Intervenció en primers episodis

4. Estigma associat a les persones amb problemes de salut mental i autoestigma.

5. Altres intervencions.

5. Intervenció del Psicòleg General Sanitari en les reaccions d'ajust amb component de tipus ansietat

1. Introducció al tractament de les reaccions d'ajust amb component de tipus ansietat. Formes de manifestació i ansietat objecte d'atenció clínica. 2. Informació, recomanacions i comunicació al pacient. Principals recomanacions al pacient, familiars, parella i orde d'aplicació dels tractaments. Criteris de derivació a consultes de Salut Mental.

3. Tractaments i prevenció basats en l'evidència i guies internacionals. Tractaments basats en l'evidència segons cada trastorn."

6. Intervenció del Psicòleg General Sanitari en les reaccions d'ajust amb component de tipus depressiu

1. Introducció al tractament de les reaccions d'ajust de tipus depressiu.

- Tractaments basats en l'evidència i guies internacionals (model per passos de la guia NICE).

2. Anàlisi dels programes d'intervenció per als trastorns de l'espectre depressiu.

- Teràpia cognitiva per a la depressió.

- Teràpia cognitiva basada en mindfulness per a la prevenció de recaigudes de depressió.

- Intervencions basades en psicologia positiva: optimisme, compassió etc..

- Altres programes i intervencions.

7. Intervenció del Psicòleg General Sanitari en l'àmbit infanto-juvenil

1. Introducció:

Característiques de la teràpia infanto-juvenil

Característiques essencials del terapeuta

Pautes estàndard d'intervenció

2. Tècniques bàsiques en la intervenció infanto-juvenil

Tècniques de modificació de conducta

Tècniques de relaxació muscular

Tècniques de relaxació imaginativa

Habilitats Socials i de comunicació: relacions familiars

Tècniques per a potenciar l'autoestima

Teràpia Breu Estratègica en xiquets i adolescents

3. Estudi de casos.

8. Intervenció en els contextos socials per a la promoció del Benestar i dels Estils de Vida Saludables

1. Factors psicosocials que influeixen en el benestar i en les conductes relacionades amb la salut.1.1 Introducció. 1.2 Importància dels factors psicosocials (valors, autoestima, motivació) en la promoció del

benestar i en les conductes relacionades amb la salut. 1.3 Importància de les persones significatives (pares, educadors i parixes) en la promoció del benestar i en les conductes relacionades amb la salut.

2. Principals teories contemporànies de la motivació que ens ajuden a interpretar el desenrotllament del benestar/malestar.

2.1. Teoria de les Metes d'Èxit. 2.1.1. Components bàsics de la Teoria de les metes d'èxit. 2.1.2. Orientacions disposicionals de meta i Clima motivacional: principals dimensions. 2.1.3. Avaluació dels principals components de la Teoria de les Metes d'Èxit. 2.2. Teoria de l'Autodeterminació. 2.2.1. Components bàsics de la Teoria de l'Autodeterminació. 2.2.2. Necessitats Psicològiques Bàsiques, Motivació Autodeterminada i Estils interpersonals de les figures d'autoritat: Principals dimension. 2.3. Investigacions en el marc de les teories de les Metes d'Èxit i de la Teoria de l'Autodeterminació relacionades amb el benestar

3. Disseny i aplicació de programes d'intervenció per a la promoció de la salut i el benestar en diferents contextos socials.

3.1. Intervencions en el marc de les Teoria de les Metes d'Èxit i de la Teoria de l'Autodeterminació en els contextos d'èxit.

3.2. Proposta d'un programa de formació d'educadors per a promoure el benestar psicològic dels jòvens.

3.2.1. Fases del programa d'intervenció.

a. Familiarització dels educadors amb el grup

b. Avaluació de la realitat d'estudi

c. Anàlisi del clima motivacional creat en el grup (p.e., aula, equip) en el marc de les teories motivacionales de base.

d. Informe de l'avaluació, disseny i implantació del programa d'intervenció.

3.2.2. Estratègies i tècniques d'intervenció a. Formació d'educadors

3.3. Avaluació del programa d'intervenció. 4. Exemples

9. Pautes específiques d'actuació del Psicòleg General Sanitari

1. L'actuació professional del Psicòleg General Sanitari.

2. El procés d'intervenció del Psicòleg General Sanitari.

3. Diferències en la intervenció psicològica entre el sistema públic i privat de salut.

4. Guies, protocols, classificacions i procés terapèutic.

VOLUM DE TREBALL (HORES)

ACTIVITATS PRESENCIALS

Activitat	Hores
Teoria-Pràctiques	120,00
Total hores	120,00

ACTIVITATS NO PRESENCIALS

Activitat	Hores
Assistència a altres activitats	5,00
Elaboració de treballs individuals o en grup	30,00
Estudi i treball autònom	60,00

Preparació de classes	35,00
Preparació d'activitats d'avaluació	20,00
Resolució de casos pràctics	30,00
Total hores	180,00

METODOLOGIA DOCENT

L'aprenentatge en grup amb el professor. En la classe presencial s'utilitzarà el model de classe magistral, ja que este model oferix la possibilitat d'oferir una visió global del tema tractat i incidir en aquells conceptes claus per a la seua comprensió. Així mateix, s'indicarà als alumnes aquells recursos més recomanables per a la preparació posterior del tema en profunditat. Així mateix, la docència es complementa amb la realització de treballs, individuals i grupals, on es fomenta el treball autònom i en grup. Assistència a tutories reglades. En les tutories els professors guien l'alumne en la construcció del seu coneixement; ho orienten en l'elaboració dels treballs, resolen dubtes o dificultats relacionades amb la matèria. Es faran en grups per a resoldre problemes, dirigir treballs, etc. Aula virtual (<http://pizarra.uv.es>). En este espai virtual, els alumnes poden trobar documents, informació o notícies rellevants de les assignatures. Els professors depositen tota la informació que consideren oportuna per al desenrotllament de la matèria. Activitats docents més innovadors com l'estudi de casos, la resolució d'exercicis i problemes, l'aprenentatge basat en problemes, l'aprenentatge orientat a projectes i l'aprenentatge cooperatiu per mitjà de la utilització de grups interdisciplinaris, en les sessions de pràctiques, i en la realització dels treballs grupals.

AVALUACIÓ

SISTEMES D'AVAUACIÓ

Valoració de continguts teòrics i pràctics per mitjà de prova escrita d'alternatives de resposta. Assistència a seminaris/conferències. Activitats.

PONDERACIÓ

Valoració de continguts teòrics i pràctics mitjançant prova escrita d'alternatives de resposta (50% de la qualificació final, recuperable). Assistència a seminaris/conferències (5% de la qualificació final, no recuperable). Activitats d'aula (45% de la qualificació final). En segona convocatòria, les activitats que consistisquen en tasques a realitzar fora de l'aula seran recuperables. En segona convocatòria, les activitats que consistisquen en tasques a realitzar a l'aula seran recuperables si les característiques de les mateixes ho permeten.

REQUISITS MÍNIMS

Per a superar l'assignatura en 1^a o 2ª convocatòria, serà necessari aconseguir un domini mínim del 50% en la valoració de continguts teòrics i pràctics mitjançant prova escrita d'alternatives de resposta (50% de la qualificació final, recuperable).

SISTEMA DE QUALIFICACIÓ

La qualificació de l'assignatura quedarà sotmesa al que disposa el Reglament d'avaluació i qualificació de la Universitat de València per a títols de Grau i màster (ACGUV 108/2017).

Només se sumaran els diferents apartats previstos en l'avaluació quan es superen els requisits mínims establits.

La concessió d'una Matrícula d'Honor, es basarà en la normativa respecte d'això de la Universitat de València, que té en compte el nombre de Matrícules d'Honor per grup. La valoració de continguts teòrics i pràctics per mitjà de prova escrita d'alternatives de resposta, inclourà també una pregunta de desenrotllament que pot ser considerada per a la concessió de Matrícula d'Honor (MH). Respecte d'això, es partirà del número de MH que puguen atorgar-se en cada un dels grups. Basant-se en això, es valorarà la possibilitat de concedir la MH a l'alumnat basant-se en la nota total obtinguda per l'alumnat sobre 10 punts, i només en aquells casos en què la dita nota siga de 9 punts o superior. Per a poder optar a Matrícula d'Honor l'alumnat haurà d'haver omplert la pregunta de desenrotllament la valoració de la qual servirà per a determinar l'assignació de la Matrícula d'Honor en aquells casos en què l'alumnat que puga accedir a la mateixa siga superior al de matrícules d'honor que puguen atorgar i/o en cas d'empat en la nota obtinguda per l'alumnat sobre 10 punts.

En l'acta de l'assignatura s'incorporarà la qualificació obtinguda en primera convocatòria d'acord amb les regles següents:

- Si no hi ha qualificació de l'apartat d'avaluació de valoració de continguts teòrics i pràctics per mitjà de prova escrita d'alternatives de resposta, la qualificació serà NO PRESENTAT, amb independència de l'assistència a seminaris/conferències i d'activitats realitzades.

- Si hi ha qualificació en l'apartat d'avaluació de valoració de continguts teòrics i pràctics per mitjà de prova escrita d'alternatives de resposta, i este no aconseguix els requisits mínims, es farà constar SUSPENS i nota numèrica en base 10 de la qualificació d'este apartat.

En segona convocatòria, es procedirà d'acord amb les regles següents:

- Si no hi ha qualificació de l'apartat d'avaluació de valoració de continguts teòrics i pràctics per mitjà de prova escrita d'alternatives de resposta, la qualificació serà NO PRESENTAT, amb independència de l'assistència a seminaris/conferències i d'activitats realitzades.

- Si hi ha qualificació en l'apartat d'avaluació de valoració de continguts teòrics i pràctics per mitjà de prova escrita d'alternatives de resposta, i este no aconseguix els requisits mínims, es farà constar SUSPENS i nota numèrica en base 10 de la qualificació d'este apartat.

- Si hi ha qualificació en l'apartat d'avaluació de valoració de continguts teòrics i pràctics per mitjà de prova escrita d'alternatives de resposta, i este aconseguix els requisits mínims, se sumarà la valoració per assistència a seminaris/conferències i/o valoració d'activitats.

La consulta i impugnació de la qualificació obtinguda en tasques d'avaluació, quedarà sotmesa al que disposa el Reglament d'Impugnació de Qualificacions (ACGUV de 29 d'abril de 2008) <http://www.uv.es/=sgeneral/Reglamentacio/Doc/Estudis/C9.pdf>

Els treballs, activitats o exercicis presentats per l'alumnat en aquesta assignatura han de ser d'autoria pròpia i original. En cas d'utilitzar intel·ligència artificial (ChatGPT o altres), l'alumnat haurà de presentar una declaració d'ús responsable.

d'ús responsable.

BIBLIOGRAFIA

- Referència b1: Labrador, F.J. (2008) Técnicas de modificación de conducta. Madrid: Pirámide.
- Referència b2: Labrador, F.J. & Crespo, M. (Coord.) (2012). Psicología clínica basada en la evidencia. Madrid: Pirámide.
- Referència b3: Caro, I. (1997). Manual de psicoterapias cognitivas. Barcelona: Paidós.
- Referència b4: Caro, I. (2011). Hacia una práctica eficaz de las psicoterapias cognitivas. Bilbao: DDB.
- Referència b5: Capafons, A. (2012). Hipnosis (2ª edición ampliada y revisada). Madrid: Síntesis
- Referència b6: Costa, M., & López-Méndez, E. (2008). El uso de metáforas en Psicología Clínica. En F. J. Labrador, (Ed.), Técnicas de modificación de conducta. (pp.715-726). Madrid: Pirámide.
- Referència b7: Diaz, J.A., Zuñiga, R., Laffite, H. & Morris, E.M.J. (Coords.). (2022) Modelos de cambio. Casos clínicos en psicosis. Pirámide.
- Referència b8: Parada Torres, E. (2008). Psicología y Emergencias. Bilbao, DDB, 2ª edición.
- Referència b9: Pérez-Sales, P. (2006). Trauma, culpa y duelo. Bilbao, DDB.
- Referència b10: Baumeister, H., Maercker, A. & Casey, P. (2009). Adjustment Disorder with Depressed Mood. *Psychopathology*, 42, 139-147.
- Referència b11: Robles Ortega, H. (2011). Trastornos adaptativos. En V. Caballo, I. Salazar & J.A. Carrobes (Dir.) Manual de psicopatología y trastornos psicológicos. Pirámide, Madrid.
- Referència b12: Méndez, F.X., Espada, J.P. & Orgilés, M. (Coord.) (2006). Terapia Psicológica con niños y adolescentes: Estudio de casos clínicos. Madrid: Pirámide.
- Referència b13: Moreno, I. (2002). Terapia de conducta en la infancia: Guía de intervención. Madrid: Pirámide.
- Referència b14: Rebolleda, C. (2020). Neurocognición, cognición social y metacognición en psicosis. Madrid: Pirámide.
- Referència b15: Castillo, I., & Álvarez, O. (2023). Psicología social de la actividad física, el deporte y el ejercicio. McGraw-Hill.
- Referència b16: Roder, V., Brenner, H.D., Kienzle, N & Fuentes, I. (2007). Terapia Psicológica Integrada para la Esquizofrenia. Granada: Alborán.
- Referència c1: Pérez Álvarez, M., Fernández Hermida, J.R., Fernández Rodríguez, C. & Amigo Vázquez, I. (2003). Guía de tratamientos psicológicos eficaces II. Psicología de la Salud. Madrid: Pirámide.
- Referència c2: Labrador, F., Echeburúa, E. y Becoña, E. (2000). Guía para la elección de los tratamientos psicológicos efectivos. Madrid: Dyckinson. (págs. 93-161).
- Referència c3: Ruiz, M.A. Díaz M.I. & Villalobos A. (eds.) (2012). Manual de Técnicas de Intervención Cognitivo Conductuales. Bilbao: Desclée de Brouwer.
- Referència c4: Gonçalves, O.F. (2002). Psicoterapia narrativa. Manual de terapia breve. Bilbao: DDB.

- Referència c5: Neimeyer, R.A. (2013). Psicoterapia constructivista. Rasgos distintivos. Bilbao: DDB.
- Referència c6: Neimeyer, R. & Mahoney. M. (comps.) (1995). Constructivismo en psicoterapia. Barcelona: Paidós. (Edición castellana de 1998).
- Referència c7: Mendoza, Mª E. & Capafons, A. (2009). Eficacia de la hipnosis clínica: resumen de su evidencia empírica. Papeles del Psicólogo, 30(2), 98-116. <http://www.papelesdelpsicologo.es/pdf/1699.pdf>
- Referència c8: Yapko, M.D. (2008). Tratado de hipnosis clínica. Madrid: Palmyra.
- Referència c9: Casula, C. (2006). Jardines, princesas y puercos espines. Construyendo metáforas. Mexico D.F. (México): Alom Editores, SA. De CV.